

Recenzja rozprawy doktorskiej

**ks. mgr lic. Vitaliy`a Kotyka CSsR pt. „Humanizm chrześcijański w nauczaniu
pasterskim kard. Lubomyra Huzara”, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr hab.
Ryszarda Hajduka, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie 2021**

We współczesnym przekazie wiary, oprócz zawsze aktualnej i fundamentalnej koncentracji chrystologiczno-paschalnej należy dowartościować antropologię. Wrażliwość na ludzkie sprawy wiąże się nie tylko z dialogiem ze współczesną kulturą, lecz inspirowana jest duchem ostatniego Soboru, który położył nacisk na personalizm a człowieka uczynił „drogą Kościoła”. W głoszeniu słowa Bożego trzeba łączyć ze sobą soteriologię i antropologię. Tylko tak można oddać pełną prawdę o Tym, który jest Bogiem i Człowiekiem. Kerygmat powinien wejść zatem w krytyczny i wyzwalający dialog z ludzkim życiem tak, aby włączyć je w przestrzeń zbawczego działania Boga. Chodzi o to, aby adresat chrześcijańskiego nauczania przekonał się o tym, że tylko w Chrystusie może poznać i zrozumieć swoje życie i powołanie (por. KDK 22, 38); że spotkanie z Ewangelią odkrywa przed nim nową, nieznaną dotąd perspektywę; że pomaga mu przekroczyć ludzkie ograniczenia. Za pomocą takiego głoszenia kerygmat wrasta w życie człowieka, wszczepia go we wspólnotę wiary i sprawia, że Bóg w nim i przez niego dokonuje zbawienia świata. Ewangelizacja osiąga wtedy swój cel. Z satysfakcją zatem należy powitać pracę doktorską poświęconą chrześcijańskiemu humanizmowi. Tym bardziej, że dotyczy ona nauczania kardynała Lubomyra Huzara, krzewiciela chrześcijańskiego humanizmu, humanisty w sposobie życia, jednego z uznanych autorytetów moralnych naszych czasów, kapłana, który swoim życiowym mottem uczynił hasło: „Chcę być Człowiekiem”.

1. Opis rozprawy

Ks. Vitaliy Kotyk podjął się zadania opracowania pasterskiego nauczania kard. Lubomyra Huzara pod kątem obecności w nim treści związanych z humanizmem chrześcijańskim. Przedstawił wizję Kardynała dotyczącą natury, godności, przeznaczenia człowieka oraz sposobu realizacji pełni człowieczeństwa w przestrzeni życia indywidualnego i społecznego.

W swojej rozprawie oparł się na źródłach ogólnoteologicznych, w tym na tekstach biblijnych, dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, oficjalnych dokumentach Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego oraz na źródłach własnych, jakimi były przede wszystkim homilie, odezwy oraz listy pasterskie kardynała Huzara z okresu pełnienia przez niego urzędu patriarchy Kościoła greckokatolickiego, czyli w czasie od 25 stycznia 2001 roku aż do jego śmierci 31 kwietnia 2017 . W dziale źródeł własnych umieścił także wywiady, artykuły, książki i audiobooki Kardynała. I choć – jak słusznie klaruje to Autor rozprawy (s. 27) – nie jest to nauczanie Kardynała w sensie ścisłym, to jednak materiał ten można uznać za źródłowy w sensie możliwości poszerzenia spojrzenia na jego rozumienie humanizmu chrześcijańskiego. Z podobnych racji do źródeł własnych zaliczono także oświadczenia, oficjalne komunikaty do władz, urzędów, grup społecznych i narodu ukraińskiego, pisane przez Huzara z różnych względów duszpasterskich czy społeczno-politycznych. Są one bowiem świadectwem wykonywania pasterskiego urzędu. Wykorzystano tu zarówno teksty opublikowane drukiem, jak też i zamieszczone na stronach internetowych. Należy podkreślić, że źródła te zostały zredagowane w języku ukraińskim, co podnosi wartości rozprawy, która powstała w polskim środowisku akademickim. Do literatury przedmiotu Autor zakwalifikował relacje z wydarzeń kościelnych i państwowych, w których uczestniczył kard. Huzar oraz opracowania służące do właściwej interpretacji i oceny materiału badawczego, czyli dzieła dotyczące humanizmu chrześcijańskiego oraz publikacje z zakresu współczesnej homiletyki. Literaturę pomocniczą stanowią pozostałe pozycje, które pośrednio łączą się z problematyką poruszaną w dysertacji.

O. Vitaliy zbudował swoje refleksje z wykorzystaniem metod badawczych polegających na analizie źródeł i syntezie wyników badań. W pracy zastosowano także metodę porównawczą. Proces badawczy przebiegał poprzez następujące etapy badań: odkrycie głównych inspiracji stojących u źródeł humanizmu chrześcijańskiego obecnego w nauczaniu kard. Huzara; analiza tegoż nauczania pozwalająca uporządkować materiał badawczy; syntetyczne przedstawienie najważniejszych elementów humanizmu chrześcijańskiego krzewionego przez Kardynała; ukazanie specyfiki chrześcijańskiego obrazu osoby ludzkiej wyłaniającego się z analizowanych tekstów.

Na strukturę rozprawy składają się wykaz skrótów, spis treści, wstęp, pięć rozdziałów narracji zasadniczej, zakończenie, *abstract* w języku angielskim oraz bibliografia. W rozdziale I rozprawy pt. : „Humanistyczny wymiar formacji chrześcijańskiej Lubomyra Huzara” Autor przedstawia poszczególne etapy życia kardynała, jego edukację oraz inne źródła formacji

humanistycznej. Refleksje te miały za cel ukazanie czynników i inspiracji, które wpłynęły na kształt jego osobowości, zainteresowań i późniejszej posługi pasterskiej.

Problematykę rozdziału drugiego pt. „Osoba ludzka w świetle prawdy chrześcijańskiej” stanowi nauka Kardynała na temat człowieka, transcendentnego wymiaru jego egzystencji, najważniejszych wartości oraz życia moralnego. Myśli zawarte w tej części pracy miały ukazać Huzarową wizję człowieka spełnionego.

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Człowiek w *communio personarum*” ks. Kotyk omawia nauczanie Kardynała na temat twórczego udziału człowieka w życiu rodzinnym i społeczno-kulturowym. Przedstawione tu zostały podstawowe problemy związane z realizacją relacyjnej natury człowieka, jak: rodzina, płciowość, wychowanie młodego pokolenia, kultura, migracja, itp.

Zagadnienia omówione w rozdziale czwartym pt. „Chrześcijańska wizja działalności politycznej” dotyczą sposobów i przestrzeni zaangażowania chrześcijan w życiu politycznym oraz kreślą normy zachowania wobec przejawów deprawacji moralnej w polityce. Ukazana tu została wizja Huzara, który w świetle humanizmu chrześcijańskiego postrzega politykę jako sferę realizacji służby drugiemu człowiekowi.

Rozdział piąty jest prezentacją sposobów „Zaangażowania Kościoła w promocję humanizmu ewangelicznego na Ukrainie”. Autor w oparciu o nauczanie Huzara wskazuje tu trzy przestrzenie umożliwiające promocję humanizmu chrześcijańskiego na Ukrainie: ewangelizację pojmowaną jako źródło odkrywania godności człowieka, działalność ekumeniczną jako sposób wprowadzania jedności chrześcijan oraz zaangażowanie w życie społeczne jako dążenie do pojednania, braterstwa, zgodnej koegzystencji i pokoju. W świetle tych refleksji humanizm ewangeliczny jawi się jako źródło pomyślności jednostek i społeczeństw.

2. Wartość merytoryczna dysertacji

Praca w swej całości, jak i w poszczególnych jej partiach zasługuje na bardzo pozytywną ocenę zarówno pod kątem zastosowanej metodologii, jak i zawartości rzeczowej. Świadczą o tym następujące argumenty:

a) Celem dysertacji było sformułowanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób kard. Huzar w homiliach, przemówieniach i listach adresowanych do wiernych zachęcał ich do urzeczywistniania wartości humanistycznych wyrosłych z Ewangelii. Cel ów został osiągnięty.

b) We wstępie pracy Autor jasno sprecyzował przedmiot oraz cel rozprawy. Przedstawił aktualny stan badań nad podejmowaną problematyką wskazując tym samym na

zasadność podjętych w pracy poszukiwań naukowych (zob. s. 23-26). Wybór problematyki rozprawy uzasadnił wieloaspektowo. Struktura pracy jest przemyślana, spójna i logiczna. Poszczególne rozdziały zmierzają konsekwentnie do realizacji celu pracy wyczerpująco zagadnienie opisane w jej tytule. W zakończeniu rozprawy Autor przedstawia podsumowanie badań, wnioski o charakterze praktycznym: w jaki sposób humanizm chrześcijański obecny w nauczaniu kard. Huzara może być inspiracją dla współczesnych duszpasterzy i wszystkich wyznawców Chrystusa dążących do promocji wartości ludzkich i ewangelicznego rozwoju świata. Nakreślono tutaj perspektywę kolejnych badań związanych z twórczością i posługą kardynała Huzara.

c) W zasadny sposób dobrane zostały także metody badawcze. Dostosowane są one do celu i przedmiotu badań. Autor w sposób klarowny opisał poszczególne etapy badawcze, a następnie konsekwentnie posługiwał się nimi w realizacji zagadnień głównych i szczegółowych. Refleksje zawarte w kolejnych rozdziałach pracy są ze sobą logicznie powiązane, pierwsze uzasadniają następne a całość tworzy klarowną wizję omawianego zagadnienia.

d) Warto wspomnieć o bogatej bibliografii wykorzystanej przez o. Vitaliy`a. Została ona przedstawiona na pięćdziesięciu stronach. Świadczy to, że zanim Autor przystąpił do opracowania tematu rozprawy, przeprowadził staranną kwerendę biblioteczną i archiwalną. Swoje refleksje oparł na kanwie bardzo wielu publikacji, co uzasadnia stawiane przez niego wnioski. Źródła pracy zostały dobrane i sklasyfikowane w sposób zasadny. Wykorzystana literatura odpowiada dyscyplinie naukowej, w ramach której powstała praca oraz związana jest z jej problematyką badawczą.

e) Należy podkreślić walory poznawcze rozprawy. Praca ma charakter nowatorski. Dotychczas nie doczekaliśmy się bowiem rozprawy doktorskiej poświęconej naukowej refleksji krzewieniem humanizmu chrześcijańskiego w twórczości kard. Lubomyra Huzara. Dzieło ojca Vitaliy`a wkomponowuje się zatem tę lukę badawczą.

f) Wysiłek badawczy podjęty przez ks. Kotyka przyniósł owoc w postaci opracowania wzbogacającego polską homiletykę materialną oraz kaznodziejstwo, zwłaszcza w obszarze antropologicznej aktualizacji słowa Bożego. Głosiciele słowa Bożego mogą w odnalezieniu twórczości Huzara wiele cennych inspiracji związanych z wezwaniem wierzącego słuchacza do realizacji pełni swego człowieczeństwa, do odnajdywania „życia w obfitości” (J 10,10), do ukazywania chrześcijaństwa jako szkoły humanizmu, a Chrystusa jako ikony człowieka spełnionego. Warto podkreślić, że Kardynał przedstawia konkretne normy postępowania chrześcijańskiego wobec tak trudnych sytuacji społecznych, jak zepsucie życia politycznego na

Ukrainie, wewnętrzne rozbitcie narodu, tendencje nacjonalistyczne, migracja wewnętrzna i zewnętrzna, różne obszary ubóstwa, trudna relacja na linii Kościół państwo, czy wojenna agresja Rosji. Nauczanie pasterskie Huzara pokazuje jak wiązać ortodoksję z ortopraksją. W takim ujęciu – jak pisze Autor – „chrześcijaństwo i zrodzony w jego łonie humanizm nie są zredukowane do systemu przekonań, ale ukazują się jako droga (por. Dz 9, 2), czyli sposób życia i działania w świecie” (s. 262). Teoretycy kaznodziejstwa zaś w rozprawie otrzymują bogaty materiał służący do wypracowania modeli krzewienia chrześcijańskiego humanizmu, co jawi się szczególnie aktualne w kontekście współczesnego narzucania antropologii bez Boga. Jednocześnie polska homiletyka zostaje ubogacona refleksją nad przepowiadaniem realizowanym w innym obszarze językowym.

g) Warto zwrócić uwagę także na dokumentującą wartość pracy. Przedstawione zostało życie i działalność pasterska Kardynała, który odcisnął ślad nie tylko na posłudze Kościoła na Ukrainie, lecz miał także pozytywny wpływ kształt życia społecznego w tym kraju. Dodajmy także, że biskup diecezjalny jest w Kościele partykularnym promotorem oraz kierownikiem całej posługi słowa Bożego (por. KPK, Kan. 756 § 2). Przepowiadanie biskupa diecezjalnego jest zawsze w jakiś sposób modelowe dla kapłanów danego Kościoła lokalnego. Autor rozprawy dokumentuje zatem przepowiadanie, które wyznacza kapłanom ścieżkę profetycznej samorealizacji Kościoła w przestrzeni krzewienia ewangelicznego humanizmu. Tym samym rozprawa staje się swoistym upamiętnieniem biskupiej posługi Huzara zgodnie z zachętą autora „Listu do Hebrajczyków”: „Pamiętajcie o swych przełożonych, którzy głosili wam słowo Boże, i rozpamiętując koniec ich życia, naśladowajcie ich wiarę!” (Hbr 13,7).

h) Praca lokuje się w przestrzeni homiletyki materialnej, która wypracowuje oraz bada treść współczesnego przepowiadania pod kątem jego zgodności z Objawieniem, wpływu na chrześcijańskie życie oraz ujęcia wpływającego z nauczania Kościoła dotyczącego realizacji jego prorockiej funkcji. Autor wykazał się wysokim poziomem wiedzy specjalistycznej dotyczącej nie tylko badanego zagadnienia, lecz także właściwej dla współczesnej homiletyki.

Uważna analiza rozprawy skłania do sformułowania kilku uwag krytycznych:

- W pracy zabrakło nieco krytycznego spojrzenia na Huzarową wizję chrześcijańskiego humanizmu. Tym bardziej, że nie w każdym miejscu jego nauczanie jawi się jako modelowe. Na przykład godność człowieka – jak wynika z rozprawy - Kardynał bardziej lokuje w przestrzeni moralnej, a nie w ontologicznym wymiarze osoby ludzkiej (por. KKK 1701-1715). Autor co prawda ukazuje pewną perspektywę oceny nauczania Huzara, gdy we wstępach do poszczególnych części pracy wychodzi od nauki współczesnych papieży czy innych

dokumentów Kościoła. Dalej jednak bardziej lokuje nauczanie Kardynała w tej perspektywie, a mniej ocenia. Taka ocena – choć z innej perspektywy – pojawia się na s. 219-222. Rozprawa z pewnością zyskała by na wartości, gdyby uzupełnić ją o krytyczne ujęcie nauczania Huzara. Recenzent zdaje sobie jednak sprawę, że gdyby nauczanie to poddać krytycznej ocenie we wszystkich – tak licznych jego aspektach, to rozprawa musiała być urosnąć jeszcze o kilkadziesiąt stron, co mogłoby uczynić jej lekturę nieco ociężałą.

- W piątym rozdziale, pisząc o „Adresatach ewangelizacji” (s. 208-216), Autor używa zamiennie terminów „ewangelizacja” i „nowa ewangelizacja”. Tymczasem nowa ewangelizacja, jest jednym z typów ewangelizacji (zob. np. Jan Paweł II, *Redemptoris missio* nr 33) i nie wyczerpuje całego znaczenia ewangelizacji w jej szerokim i pełnym znaczeniu. W tej części pracy należało zachować zatem nieco większą precyzję terminologiczną.

- W tym samym rozdziale, w paragrafie „Świadectwo słowa” (s. 219-222) pojawiają się refleksje, które są mało kompatybilne z tytułem pracy oraz rozdziału. Rozdział ten nosi tytuł: „Zaangażowanie Kościoła w promocję humanizmu ewangelicznego na Ukrainie”. Należało się spodziewać, że w paragrafie tym Autor ukaże sposoby realizacji funkcji prorockiej, do jakich Huzar wzywa powierzony mu Kościół. Tymczasem w tej partii pracy ks. Kotyk skupił się jedynie na ocenie przepowiadania Huzara.

3. Ocena aspektu formalnego

Rozprawa w swej strukturze jest zasadna. Poszczególne części pracy zawierają elementy właściwe dla dysertacji doktorskiej. Objętość pracy jest stosowna – proporcjonalna a zarazem bogata w swej zwartości rzeczowej. Praca cechuje się poprawnym zapisem bibliograficznym. Przypisy zredagowane są w sposób konsekwentny. W wielu miejscach w przypisach Autor rozwija narrację obecną w tekście głównym. Wysoko ocenić należy konsekwentnie budowane wstępy oraz podsumowania do poszczególnych rozdziałów pracy. Znacznie ułatwiają one lekturę pracy oraz zapewniają jej zasadność, logikę oraz ciągłość narracji teologicznej.

Pozytywnie ocenić należy obecną w rozprawie precyzję terminologiczną, która porządkuje przedstawione refleksje i wzmacnia uzasadnienie stawianych wniosków. Jako przykład wspomnianej precyzji wystarczy wskazać choćby przedstawiony we wstępie głęboki namysł nad rozumieniem humanizmu (zob. s. 18-23). Co istotne termin ten widnieje w tytule rozprawy, stąd też zasadność ustalenia jego precyzyjnego zrozumienia.

Praca cechuje się także stylem naukowym właściwym dla plac dyplomowych. Co ważne, Autor znalazł odpowiednią proporcję pomiędzy cytowalnością źródła, a jego własnym

opisem. Dominują tu własne stwierdzenia Autora. Dzięki temu refleksje zawarte w rozprawie z jednej strony pozwalają uchwycić styl właściwy dla nauczania Kardynała, z drugiej zaś nie są zlepkiem cytatów. Docenić należy także fakt, iż pomimo tego, że opracowanie bazuje na źródłach w języku ukraińskim, to napisane jest poprawnym i starannym językiem polskim.

W pracy należy poprawić jedynie nieliczne potknięcia językowe, np.:

- na s. 76 pojawia się stwierdzenie: „Zdaniem Huzara to za mało, chodzić do Kościoła i znać katechizm”. W tym kontekście termin „kościół” należało zapisać z małej litery, lub też zastąpić kolokwialne stwierdzenie „chodzić do kościoła” inną frazą.

- na s. 111 jest mały błąd na początku zdania: „W narodzin człowiek staje się istotą społeczną”.

- termin „Dobra Nowina” w znaczeniu Ewangelii winien być zapisany dużymi literami, czego nie ma na s. 206, gdzie Autor pisze następująco: „Jezus wzywa swoich uczniów, by głosząc dobrą nowinę o zbawieniu, ukazywali światu ...”. W pozostałych miejscach pracy termin ten zapisany jest już prawidłowo.

- na s. 224 wkradło się przejęzyczenie dosyć istotnie zmieniające sens zdania: „W tym kontekście ważne było dla Huzara, by duszpasterze nie ulegli pokusie demoralizowania, ale ukazywali Pismo Święte jako źródło żywego słowa, nie czyniąc przy tym z Ewangelii systemu przepisów, zakazów i nakazów, ale Księgę żywej relacji i komunii z Bogiem”. Autorowi chodziło tu z pewnością o „moralizowanie”, a nie o „demoralizowanie”.

- na s. 227 zaś zamiast „jedność chrześcijan” Autor używa stwierdzenia „jedność religijna”: „Kościół greckokatolicki pod przewodnictwem kard. Lubomyra Huzara wzywał wszystkich chrześcijan do dialogu, którego celem jest jedność religijna”.

4. Tematy do dyskusji:

- Czy w nauczaniu, a zwłaszcza w przepowiadaniu Huzara odnaleźć można liturgiczną wizję chrześcijańskiego życia, tzn. czy Kardynał podpowiada swemu Kościołowi, że życie otrzymane od Boga w liturgii sakramentalnej ma w nim trwać i powracać do Boga w codzienności wierzących; że prawdziwy kult oddawany Bogu to egzystencja chrześcijanina przeżywana na wzór egzystencji Jezusa (por. Rz 12,1)? Jeśli tak, to w jaki sposób Huzar o tym mówi?

- Urzeczywistnianie humanizmu ewangelicznego, do którego Kardynał wzywa wiąże się z inkulturacją Ewangelii, o której zresztą Autor rozprawy pisze wprost na s. 135-142. Wiemy, że inkulturacja odbywa się w sposób dialogiczny: od Kościoła w kierunku kultur, poprzez inkarnację w nich Ewangelii i ich odnowę w duchu wartości chrześcijańskich; w

kierunku wspólnoty kościelnej poprzez wprowadzenie w nią wartości obecnych w danej kulturze, a tym samym odnowienie Kościoła i uczynienie z niego wspólnoty jeszcze bardziej powszechnej. Proszę odpowiedzieć, na pytanie: czy zdaniem Huzara, w kulturze Ukrainy w całej jej historycznej rozciągłości istnieją wartości, które Kościół mógłby przyjąć do swego życia, zgodnie z zasadą opisaną przez św. Pawła: „Wszystko badajcie, co szlachetne zachowujcie” (1 Tes 5,21)?

- Rozdział V dotyczy zaangażowania Kościoła w promocję humanizmu ewangelicznego na Ukrainie. W pierwszym paragrafie tego rozdziału mowa jest o „ewangelizacji jako odpowiedzi na potrzeby ludzi” (s. 207nn). W paragrafie „O sposobach ewangelizacji” Autor wskazuje świadectwo słowa i chrześcijańskiego życia. Proszę podać inne przykłady ewangelizacji, które ukazane są w dokumentach Kościoła, współczesnej teologii oraz *praxis* życia eklezjalnego?

5. Wniosek końcowy

Krytyczna analiza rozprawy pozwala stwierdzić, że powstała ona jako owoc uważnego namysłu naukowego, intensywnych analiz badawczych oraz dużego wysiłku redakcyjnego. Odpowiednio dobrana metoda, zasadnie skonstruowana struktura pracy oraz jasno postawiony cel sprawiły, że Autor dysertacji rozwiązał problem postawiony w tytule rozprawy. Dysertacja jest oryginalna i należy ocenić ją bardzo pozytywnie zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Praca posiada wysoką wartość teoretyczną i praktyczną. Spełnia kryteria dysertacji doktorskiej. Stawiam więc wniosek do Instytutu Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie ks. mgra lic. Vitaliy'a Kotyka CSsR do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

